

GÜLŞEHİRİ'NİN MANTIKU'T-TAYR (KUŞ DİLİ) MESNEVİSİNDE MEVLÂNA ETKİSİ

Aziz MERHAN*

ÖZET

Anadolu'da yazılı Türk edebiyatının doğuşunu gerçekleştiren şairlerden biri olan Gülşehri (öl. 1317'den sonra), Mevlâna'nın başyapıtı Mesnevi-yi Maneviyi incelemiş ve kaleme aldığı Mantıku't-Tayr mesnevisine (dikkate aldığımız Fatih nüshasına) ondan üç hikâye (Gramerci ile gemicinin hikâyesi, Atlı ile uyur kişinin hikâyesi ve Aslan ile tavşan destanı) alarak süslemiştir. Gülşehri de tıpkı Mevlâna gibi hikâyeyi anlatmadan önce ortaya meseleyi (konuyu) koymaktadır. Meseleyi açıklayıcı, aydınlatıcı nitelikteki hikâyelerden sonra öğütlerden yararlanarak müritlere ve dinleyicilere ana düşünceyle birlikte kendi felsefesini aktarmaktadır. Tercih edilen diller farklı olmasına rağmen her üç hikâyeye Mesnevi'deki hikâyelerin ortaya konuluşundan farksızdır. Ayrıca Mantıku't-tayr mesnevisindeki "Altı erenler hikayeti"nde Gülşehri, beslendiği kaynakları vermekte ve etkilendiği şahsiyetler arasında Mevlâna'ya ayrı bir yer vermektedir. Bütün bunlardan Mevlâna'nın dolaylı olarak Anadolu'daki Türk edebiyatının doğuşunda etkili olduğu sonucu çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gülşehri, Mantıku't-Tayr, Mevlâna, Mesnevi, Mesnevi-yi Manevi

THE INFLUENCE OF MEWLANA JALAL AL-DIN RUMI IN GULSEHRI'S MASNAVI OF MANTIKU'T-TAYR (THE LANGUAGE OF BIRDS)

ABSTRACT

Gulsehri (dead after 1317), one of the poets that realize the birth of written Turkish Literature in Anatolia, researched on Mewlana's masterpiece Mathnavi-e Maanavi and decorated his Mantıku't-Tayr Masnavi (the relevant Fatih edition which we take into consideration) with three stories taken from it (The Story of Grammarian and the

---

* Dr., Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı.

Seaman, the Story of the Rider and the Sleepy Man and The Story of the Lion and the Rabbit). In just the same way that Mewlana does, Gulsehri also puts forward the question (theme) before he tells the story. After explanatory and illuminative stories and with the help of advices, he tells to disciples and listeners his philosophy together with the gist of the story. In spite of the fact that the preferred languages are different, none of these three stories differs from the way that the stories in Masnavi are put forward. Furthermore, in "The Story of Six Sufis" of his Mantıku't-Tayr Masnavi, Gulsehri displays the sources that inspired him and gives a special place to Mewlana among the important personalities that influenced him. All these information lead us to the conclusion that Mewlana is influential on the birth of Turkish Literature in Anatolia indirectly.

Key Words: Gulsehri, Mantıku't-Tayr, Mewlana, Mesnevi, Mathnavi-e Maanavi.

Gülşehri'nin Mantıku't-Tayrındaki Mevlâna etkisine değinmeden önce şair hakkında kısa bilgi vermek gerekmektedir. Gerçek adı Şeyh Ahmed olan Gülşehri, 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başında Kırşehir'de yaşamış, Türkçe ve Farsça eserler kaleme almış, kesin olarak kanıtlanamamakla birlikte büyük olasılıkla Ahi Evran'ın halifesi olan mutasavvıf bir şairdir.

¹ Bu kimliğini yansıtan iki eserinden ilki olan 4000 beyitlik Feleknâme'yi hicri 701 (1301/02) yılında Farsça yazdıktan 16 yıl sonra² (h. 717, M. 1317) kendisinin bizzat Gülşennâme (MT 3195) veya kısaca Gülşen (MT 3196) olarak adlandırdığı Türkçe mesnevisi Mantıku't-Tayrı yazmıştır.³ Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe eser sıfatını taşıyan Mantıku't-Tayr, Fars şairi Feridüddin Attar'ın aynı adlı eseri esas alınarak nazmedilmiştir. Bundan dolayı birçok yönden Attar'ınkiyle benzerlikler göstermesine, aynı çerçeve hikâyeye ve yapıya sahip olmasına rağmen Attar'ın mesnevisinin, başlık benzerliğinden ilk anda yanlışlı olarak anlaşılabilceği gibi bir çevirisi değil, daha çok özgün bir çalışma (telif-tercüme) niteliğindedir. Her iki Mantıku't-Tayr arasındaki benzerlik

¹ Gülşehri hakkında ayrıntı bilgi için bkz. Merhan 2004.

² Eser Saadeddin Kocatürk (1982) tarafından tercüme edilip incelenerek yayımlanmıştır. Bu eser ile Mewlana'nın Mesnevisi arasındaki benzerlikler için bkz. söz konusu olan tercüme, s. 64.

³ Bildirimiz için Mantıku't-Tayrın Fatih nüshasını (İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kısmı, Nu. 2557, vr. 159b-256a) bilim alemine sunduğumuz doktora çalışmamız (Merhan 2003) kullanılmıştır.

Mevlâna'nın 1260-1267 yılları arasında kaleme alınmış altı ciltlik 26.000 beyit civarındaki Mesnevisinde de göze çarpmaktadır. Öncelikle adı geçen bu eserlerin mesnevi nazım şeklinde ve aruzun remel (fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün) kalıbıyla yazılmış oldukları belirtilmelidir. Biçimde görülen bu benzerlik dışında yapı ve içerikteki benzerliği ortaya koyabilmek için Gülşehri'nin mesnevisini özetlemek gerekir. Mantıku't-Tayr mesnevisi genelde üç kısma ayrılmış bölümlerden, ki büyük çoğunluğu bir konuda ileri sürülen bir soru ile bunun cevabından ve konuyu anlaşılır kılmak amacıyla verilmiş bir hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyeleri izleyen son dizelerde şair, Hüdhüd kuşunun ağzıyla okuyucuya alınması gerekli ahlakî ders(ler)i vermektedir. Sofiyane-öğretici tarzdaki bu mesnevîde alegorik bir anlatımda varlığın birliği (vahdet-i vücûd) ilkesi işlenmiştir. Hikâyede, aslında farklı karakterlere sahip insanlar olan kuşların, aklın ve aynı zamanda tarikattaki şeyhin simgesi olan Hüdhüd kuşunun önderliğinde Kaf dağının arkasında yaşadığına inandıkları şahları Simurg'a ulaşmak için yaptıkları yolculuk anlatılmaktadır. Yolculuk başlangıcında ikircikli olan kuşlar yola çıkmamak için çok değişik bahaneler ileri sürerler. Yol veya yolculuk sofiyane yolun, iç anlamıyla insanın yaşamının ve onun bu yaşamdaki arayışının simgesidir. Sonunda Hüdhüd kuşunun hikâyelerle desteklediği inandırıcı konuşması sayesinde bütün kuşlar, şahlarına ulaşmak için yola koyulurlar. Tanrıyı simgeleyen Simurg'a ulaşmak için bu sofiyane yolda birçok güçlüklerden, aşamalardan (özellikle yedi vadiden: istek, aşk, bilgelik, birlik, tokgözlülük, şaşkınlık ve yokluk) geçmek zorundadırlar. Bu güçlükleri aşabilen otuz kuş amacına ulaşır ve orada Simurg'un aslında kendilerinden yani otuz kuştan (sözcük oyunu: sî-murg "otuz kuş") başkası olmadığını anlamalarıyla son bulur.

Bu özet bile Gülşehri'nin yaşam felsefesini, İran edebiyatının önemli mutasavvıflarıyla bağlantısını açıkça göstermektedir. Şair bizzat kendisi sofuluk yaşam felsefesine nasıl ulaştığı hususunda dinleyicilerini bilgilendirmektedir. Mesnevisindeki *Altı erenler hikâyeti* (MT 1330-1451) bölümünde, beslendiği kaynakları ve etkilendiği, aralarında Mevlâna'nın da bulunduğu şahsiyetleri sıralamaktadır. Rüyasında Farsçanın büyük şairlerinden başta Mevlâna Celaleddin Rumi (1207-1273) olmak üzere Feridüddin Attar (1136-1220), Hakîm Senayi (1080-1131), Sadi Şirazi (1184-1283), Genceli Nizami (1114-1209) ve Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled (1226-1312) ile karşılaşır ve onların yolundan gitmek istediğini belirtir. Nihayet tasavvufi konuda kaleme aldığı Feleknâme mesnevisiyle adı geçen erenlerin arasına katılabilmiş ve onların yolunda gitmekte olduğunu

kanıtlamıştır. Bu yoldaki azim ve kararlılığını, yazdığı Mantiku't-Tayr mesnevisiyle pekiştirmiştir. Sofuluk yaşam felsefesini işlerken Attar'ın, Hakîm Senayi'nin ve Mevlâna'nın eserlerindeki yapıdan da başarıyla yararlanmışır. İç içe geçmiş hikâyelerden oluşan bir destanla karşı karşıyayız. Konu bütünlüğü açısından bir çerçeve hikâye içine yerleştirilmiş hikâyeler aracılığıyla dünya görüşünü müritlerine ve dinleyicilerine aktarmaktadır. Bu anlatım tarzı aslında Hint masallarında ve Binbir Gece Masallarında görülen geleneksel anlatım tarzıdır. Kur'an-ı Kerim'de de görülen bu anlatım tarzı verilmek istenen temel düşüncenin, yan düşüncelerin hikâyeler ve kıssalar yardımıyla verilmesi ve meselenin örneklerle aktarılması esasına dayanmaktadır. Ancak asıl çarpıcı ve yeni olan özellik bu hikâyelerle şeriat ahlakı yanında tasavvufu da kapsayan yeni bir yaşam felsefesinin aktarılmasıdır. *Şeyh Mevlâna Celâleddîn durur / kim cihânda [bir] 'ala't-ta'yîn durur* (MT 1308) ile *Görmedük bir er ki ölüp yatmadı / ol Celâleddîn cihândan gêtmedi* (MT 1309) beyitlerinden de anlaşılacağı gibi gerçek şeyh Mevlâna'yı, fani değil ölümsüz olarak niteleyerek ayrı bir değer vermektedir. Adeta bu değeri kanıtlamak için Mesnevide geçen üç hikâyeyi eserine almıştır.⁴

İlk hikâye, *Dâsitân-i nahivci ve gemici* "Gramerci ile gemicinin hikâyesi" (MT 854–884) başlığını taşımaktadır. Mesnevide "Nahivciyle gemici hikâyesi" (MI 2847–2857) şeklinde bulunan, ancak Gölpinarlı'nın verdiği bilgiye göre (Mevlâna 1981:283) 14. yüzyıl şair ve yergicilerinden Ubeyd-i Zâkânî'nin "Letâif"inde de geçmesinden dolayı büyük olasılıkla halk hikâyelerinden biridir. Bütün kuşlar Hüdhüd'ü kendilerine rehber seçtikten sonra yola koyulurlar. Biraz uçtuktan sonra hiçbir canlının bulunmadığı istiğna (yetingenlik, tokgözlülük) vadisine ulaşırlar. Endişe ve korkuya kapılıp vadinin ağzında mola verirler. Amaçları rehber Hüdhüd'den öğütler almak, güzel sözler işitmek ve nasıl devam edeceklerini öğrenmektir. Sorularına cevap bulmak, yolculuk öncesi sıkıntılarını bir nebze olsun hafifletmek istemektedirler. (MT 835-853) Bunun üzerine Hüdhüd minbere çıkıp konuşmaya başlar ve onlara

⁴ Fatih nüshasında yer almayan, ancak Levend nüshasında yer alan iki hikâyeden bir tüccar ile onun papağanını anlatan destan (*Dâsitân-ı murg-ı hâneğî ve beççegân-ı bat*, Levend, Tıpkıbasım s. 70–74) "Bir tâcirin hikâyesi, alışveriş için giderken mahpus dudusunun, Hindistan dudularına selâm göndermesi" (MI 1556–1852) şeklinde Mesnevide geçmekte olup Attar'ın Esrârname'sinde bulunmaktadır. Tavuk ile kaz yavruları hakkındaki destan (*Dâsitân-ı Tûtî-i Hâce*, Levend, Tıpkıbasım s. 89–96) da Mesnevi'deki "Tavuk tarafından büyütülen kaz palazlarının hikâyesi" (MII 3777–3798) ile benzerlikler göstermektedir.

gramerci ile gemicinin hikâyesini anlatır. Mesnevide de “nahiv bilgisinde usta olan hocanın talebesinin canı, nahivci olur; yolda yok olan ustanın talebesinin canıysa pâdişâhta yok olur gider; bütün bu bilgilerin içinde ölüm günü yol azığı olacak bilgi, yokluk bilgisidir” (MI 2845-2847) beyitlerinden sonra söz konusu olan kısa hikâye başlamaktadır. Bir gramerci (dilbilimci) denizde hiçbir tehlikenin olmadığı düşüncesiyle bir gemiye biner. Yola çıktıktan sonra gemiciyle aralarında sohbet başlar. Bilgiçlik taslayan gramerci gemiciye dilbilimden anlayıp anlamadığını, bu alanda öğrenim görüp görmediğini sorar. Gramerdeki yalın, yönelme, yüklenme durumlarından anlayıp anlamadığını ve çekimlerden haberdar olup olmadığını sorar. Gemiciden olumsuz cevap alınca “ömrünün yarısını boşa gitmiş say!” diyerek onu küçümser. Bu sözden incinmesine rağmen gemici hemen cevap vermez. Aradan biraz zaman geçtikten sonra birden gemi bir girdaba yakalanır. Tam o sırada gemici gramerciye yüzme bilip bilmediğini sorar. Gramerci her türlü bilim dalından anladığını, ancak sadece yüzmeyi bilmediğini söyleyince gemici lafını esirgemez: “şimdi bütün ömrün yok oldu işte!” (MT 854-869). Hikâyeyi izleyen beyitlerde yazar, dinleyiciyi uyarmakta ve ona öğütler vermektedir: insan denizden ancak mahivle (Tanrıda yok olmakla) kurtulur, yoksa nahivle (gramerle, bilimle) işi hiçbir zaman bitmez. Denize düşeni gramer değil, Tanrıda kendini yok etmek kurtarır. Sonunda yokluk olduğundan dünyadaki işlerin bitmesi gerekir. Cahillik insanı yanlış yola sürükleyeceği için bilim, doğruluğa hizmet etmelidir. Kitaptaki bu bölüm insan için aslolanın aslına kavuşmak olduğu sözüyle bitmektedir. (MT 870-884) Mesnevide ise bu hikâye “Size, yok oluş nahvini öğretmek için, hikâye arasına, nahivcinin hikâyesini katıverdük; A yüce dost, fikhın fikhını da yok olmada bulursun, nahvini de, sarfın sarfını da” (MI 2858-2859) beyitleriyle bitirilmektedir. Aynen Mesneviden alınmış olan hikâyede verilen ders örtüşmektedir. Her ikisinde de bilgiçlik taslamasının, kuru bilgiler edinmenin bir yararı yoktur dersi verilmektedir. Eğer insanda mahiv (Tanrıda yok olma) bilgisi yoksa kendini kurtarmasına imkân yoktur. Yeterlilik, alçak gönüllülük mertebelerine ulaşmanın yolu da kötü huylardan, ihtirastan, böbürlenmeden kendini kurtarmaktır.

Atluyile uyır gişi hikâyeti “Atlı ile uyumakta olan bir adamın hikâyesi” (MT 1207-1285) adındaki ikinci hikâye Mesnevideki “Bir beyin, ağzına yılan kaçmış birisini incitmesi” (MII 1879-1911) hikâyesi ile örtüşmektedir. Mesnevide hikâyeye geçiş “Peygamber, akıldan doğan düşmanlık, bilgisizin sevgisinden daha iyidir demiştir” (MII 1878) beytiyle yapılırken

Gülşehri'nin Mantıku't-Tayrında arifin kim olduğu sorusuna hem arifin vasıflarını vermek, hem de arif ile sofuyu karşılaştırmak suretiyle yapılmaktadır. (MT 1128–1190) Arif olanlar aslında zâhit ve âbit olurlar, Tanrıya esrime ile ulaşırlar, kötülük yapıyorlar görünmelerine rağmen aslında iyilik yapmaktadırlar. Bunun için Hızır peygamberin gemiyi delmesi ve erkek çocuğunu öldürmesi⁵ örnek olarak verilmektedir. (MT 1191–1206) Bu sözlerden sonra şair hikâyesine Tanrı övgüsü ve çıkarılması gereken dersin önemi üzerinde durarak başlamaktadır. (MT 1207–1215) Zamanın birinde bir atlı, elma ağaçlarının bol olduğu bir ormanın içinden geçerken ağaç altında uyumakta olan bir adama rastlar. Adamın ağzı açık ve bir yılan ağzından karnına inmektedir. Atlı, adamın yanına varıncaya kadar yılan çoktan adamın karnına inmiştir. Atlı önce adamı uykusundan bir iki çubuk darbesiyle uyandırır ve sonra onu ölümle tehdit ederek çürük elmalardan yemesini emreder. Adam korkudan çürük elmalardan yemeye başlar. Fazlasıyla yedikten sonra yemeyi kesmek isteyince atlı onu yeniden ölümle tehdit ederek daha fazla yemesini emreder. Adam tekrar yemeye başlar ve boğazına kadar doyuncaya dek yemeyi sürdürür. Bir yandan da atlının davranışlarından şikayetçi olmakta ve ona küfretmektedir. Buna sinirlenen atlı, kılıcını çekip adamın üzerine saldırır. Ne yapacağını bilemeyen adam kaçmaya başlar. Koşturmaca, adam yere düşünceye ve yediklerini çıkarmaya başlayıncaya kadar devam eder. Çıkardıkları arasında bir yılan gören adam işin iç yüzünü anlar. Anlar anlamaz da kendini atlının ayakları altına atar. Adam, atlının kendisine eziyette bulunurken aslında nasıl büyük bir iyilikte bulunduğunu övgüyle anlatmaya başlar. Yorum niteliğindeki bu sözler aslında şairden başkasının değildir. Zamane Hızır olan atlı, adama paniğe ve korkuya kapılmaması için karnında yılan olduğunu söylememiştir. Akıllıca bir yola başvurarak

⁵ Kur'an-ı Kerim'de bulunan (Kehf suresi 18/65–82) hikâyeye göre Musa peygamber bir gün Tanrının bilgili bir kuluyla (Kur'an'da Hızır adı geçmemektedir) karşılaşır. Musa bildiklerini kendisine anlattığı takdirde ona tabi olacağını isteyince adam onun beraber olmaya asla sabredemeyeceğini söyler. Bir davranışın iç yüzünü bilmeden itiraz etmemek koşuluyla adam Musa'yı yanına alır. Yola çıkarlar. Adam bindikleri gemiyi deler Musa karşı çıkar. Daha sonra adam bir erkek çocuğunu öldürünce Musa yine karşı çıkar. Adam yıkılmak üzere olan bir duvarı doğrultur. Musa karşı çıkınca yolları ayrılır. Ayrılmadan önce adam olayların iç yüzünü anlatır: Gemi, denizde çalışan yoksul birtakım insanlara aittir. Eğer gemi delinmeseydi onlar yollarına devam edeceklerdi ve ileride zorba bir kral gemiye el koyacaktı. Annesi babası imanlı olan çocuk onları azgınlığa ve küfre sürüklemesin diye öldürülmüştür. Böylece Tanrı onlara hayırlı bir evlat verecektir. Duvar ise şehirdeki iki yoksul çocuğa aittir. Altında da define vardır. Tanrı, babaları iyi insan olan bu çocukların defineyi bulmalarını istemiştir.

adamın hayatını kurtarmıştır. Görünürde düşman olan atlı aslında bir dosttur. (MT 1216–1256) Sonraki beyitlerde (MT 1256–1265) şair, Hüdhüd'ün ağzıyla ahlaki öğütler verir. Yılan, insan nefsinin simgesidir, onu bu nefisten kurtaracak olan da atlı ile sembolize olan Muhammed Peygamberin sözleridir. Mesnevinin ikinci cildinden alınmış bu hikâyenin sonunda tıpkı Mantıku't-Tayrda olduğu gibi Hz. Peygamberin ağzından ahlaki dersler verilmektedir. (MII 1912–1932).

Mesneviden (MI 905–1394) alınmış üçüncü hikâye *Dâsitân-i arslan ve hargûş* "Aslan ve tavşan destanı" (MT 2387–2538) Kelile ve Dimne masallarına dayanmaktadır.⁶ Hikâyenin "Kelile ve Dimne"de geçtiğini Mevlâna bizzat kendisi "Kelile'den şu hikâyeyi tekrar oku da ondaki kıssadan hisse al" (MI 904) beytiyle bildirmektedir. Mantıku't-Tayr'da hikâyeye geçilmeden önce dolandırıcıların Tanrı katında yerlerinin olmadığı mesajı verilmekte (MT 2339–2386), ahlaki öğütlerle süslenmiş diyaloglardan sonra kaba güçle herkesi sindirenlerle nasıl mücadele edilmesi gerektiğini belirtmek için aslan ve tavşan destanı anlatılır. Bir bahar gününün ve bir aslanın bütün hayvanlara aman vermediği avlanma alanı olan bir ovanın tasvirinden (MT 2387–2409) sonra destana geçilir. Bütün hayvanlar zor durumdadır. Aslanın zulmünden kurtulmanın yolunu aramaktadırlar. Bundan dolayı toplanırlar ve aslana gitmeye karar verirler. Aslana kendilerini avlamayı bırakmasını önerirler. Çünkü yarın öbür gün zaten çaptan düşecektir. Ayrıca çok yemek yemenin sağlığa zarar verdiğini, az yemekle kanaat getirmenin daha doğru olacağını, Tanrıya tevekkül edip rızkını beklemesi gerektiğini de söylemeden edemezler. Bunun üzerine aslan uğraşmadan asla rızkını kazanamayacağını, kimseden hiçbir şey alamayacağını söyledikten sonra "önce deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et!" (Tirmizi, kıyamet 61) hadisiyle sözünü destekler. Bunu işiten hayvanlar, kendilerini rahat bırakması için ona her gün içlerinden birini av olarak sunmayı önerirler. Aslan bu öneriyi kabul eder. Böylelikle hayvanlar her gün aralarında kura çekerek içlerinden birini aslana yem olarak gönderirler. Günlerden bir gün kura tavşana çıkar. Aslana yem olarak yola düşen tavşan bir yandan da av olmaktan kurtulmak için bir çare aramaya başlar. Bu sırada aslan da uzun süre beklemekten sinirlenir. Nihayet tavşanın ağlayarak ve inleyerek gelmekte

⁶ Krş. Beydeba, 1990,81–82 ve Anadolu'daki ilk Türkçe çevirisi için Adamović, 1994,76–80. Ayrıca Sanskritçe kalem alınmış Kelile ve Dimne masalları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *İslâm Ansiklopedisi*, 6. cilt, İstanbul 1997.

olduğunu görür. Kükreyerek neden vaktinde gelmediğini açıklıktan neredeyse öleceğini ve kendisi gibi bir aslandan korkması gerektiğini söyler. Tavşan, onun ayaklarına kapandıktan sonra başından geçenleri anlatmaya başlar. Tan vaktinde yola çıkmış. Bir deri bir kemik olduğundan yüce aslanın, kendisi gibi zayıf bir tavşanla doyamayacağını düşündüğü için yanına semiz, yağlı bir tavşan da almış. Yolda karşılarına başka bir aslan çıkarak her ikisini de yemek istemiş. Tavşanımız, biz şahlar şahının kullarıyız, önce gidip ona haber vermeliyiz demiş. Bunun üzerine diğer aslan kendisinden başka şah tanımadığını ikisiyle birlikte o şahı da parçalayabileceğini söylemiş. Tavşan da bu meydan okumaya cevap vermesi için gidip şahı çağırılmayı teklif etmiş. Haber vermesi için tavşanın gitmesine izin vermiş, besili tavşanı da rehin alarak kuyuya inip orada yiyecekmiş. Aslan, avının elinden alındığını duyunca öfkeden kudurur. Kendisine meydan okuyanla hesaplaşmak için tavşanla birlikte yola çıkarlar. Tavşan önde aslan arkada kuyunun bulunduğu yere gitmektedirler. Tavşan bir yandan da uydurduğu hikâyenin gerçek olmadığını ortaya çıkacağı endişesini yaşamaktadır. Bir kuyuya yaklaşınca tavşan yavaşlar ve kuyunun içindekilere bakmaktan çok korktuğunu ve gösterebilmesi için de aslanın kendisini koltuğuna almasını ister. Akılsız aslan akıllı tavşanın hikâyesine inanır. Tavşanı koltukladığı gibi su dolu derin kuyunun başına gelir. Kuyuya bakmasıyla tavşan tutmakta olan bir aslanı görmesi bir olur. Bu görüntü yansımadan başka bir şey değildir. Bunu anlayamayan öfkeli aslan, tavşanı yere bırakır ve kuyuya atlar. Aslan suda boğulur, tavşan da güle oynaya arkadaşlarının yanına geri döner. Önce çok şaşırın hayvanlar olayı duyduktan sonra çok sevinip tavşanı kendilerine padişah seçerler. (MT 2410–2535) Hikâyenin devamında şair, dünyayı hile ile elinde bulunduran ve insanlara eziyet edenlerin artık bundan vazgeçmeleri çağrısında bulunur. Aslan gibi açgözlü olanlar, tavşan gibi akıllı ve cesur olanların tuzağına düşer. (MT 2536–2538) Bu hikâyenin Mesnevide örtüştüğü hikâye arasında çok küçük farklılıklar bulunmaktadır. Mesnevide hikâye tek bir başlık altında değil, bir bütünlük içinde ancak farklı başlıklar altında (araya serpiştirilen hikâye başlıklarıyla birlikte 34 adet) toplanmıştır. Ayrıca hikâye içinde birkaç kısa hikâye (MI 961–975 Azrail’in birisine bakmasının hikâyesi, MI 1087–1095 Sineğin hikâyesi, MI 1207–1238 Hüdhüd ile Süleyman’ın hikâyesi, MI 1239–1267 Âdem’in hikâyesi olmak üzere dört adet) de geçmektedir. Hikâyede çalışmak ile tevekkülün karşılaştırılarak gerçek savaşın, mücadelenin nefse karşı verdiği savaş olduğu anlatılmaktadır. Aslan her

iki hikâyede insan nefsinin simgesidir. Tavşan ise aklın simgesidir. Mesnevîde dışarıdaki düşmanın öldürüldüğü, ancak içteki düşmanın, içteki aslanın yani nefsin yok edilmediği mesajı verilmektedir. Ayrıca gerçek dostla düşmanı ayırt etmenin zorluğuna değinilmekte, iktidar mevkiinde bulunanların halka zulmetmemeleri, adaletten ayrılmamaları gerektiği anlatılmaktadır.

Sonuç olarak denebilir ki her üç hikâyedeki Mevlâna etkisi çok barizdir. Gülşehri de tıpkı Mevlâna gibi hikâyeyi anlatmadan önce meseleyi ortaya koymaktadır. Meseleyi açıklayıcı, aydınlatıcı nitelikteki hikâyelerden sonra dinleyicilerine ana düşünceyle birlikte kendi felsefesini aktarmakta ve öğütler vermektedir. Tercih edilen diller farklı olmasına rağmen her üç hikâyeye Mesnevîdeki hikâyelerin ortaya konuluşundan farksızdır. Her üç hikâyenin sadece alıntı olması değil, yapı ve anlatım tarzı da Mevlâna'nın Mesnevisinden farklı değildir. Hikâyeler dil farklılığı dışında zincir halkaları gibi birbirine bağlı olaylar örgüsü içinde sunulmaktadır. Okunduktan sonra hisse çıkarılan her üç öğretici hikâyede Mevlâna'da bulunan alçakgönüllülük, ariflik, aklın üstünlüğü, iyilik, yardımseverlik, yücelik, adalet gibi insanlara özgü ilkeler işlenmiştir. Hoşgörünün, sevginin, evrenselliğin simgesi Mevlâna'nın yüzyılları aşan, sınırların ötesine geçen etki gücünün Türk diliyle yazan şair ve yazarları etki alanına almaması düşünülemezdi. Mevlâna'nın Türk edebiyatındaki etkisi özellikle oğlu Sultan Veled'in Mevlevîlik tarikatını kurmasıyla başlamış, sadece Gülşehri'yle sınırlı kalmayarak Yunus Emre, Aşık Paşa, Nef'i, Neşati, Nabi, Şeyh Galib, Yahya Kemal ile devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Zaman ve mekanların ötesine geçen bu etkinin gücü bundan sonra da alanını genişletmeye devam edecektir.

Kısaltmalar ve Kaynaklar

- MI : Mesnevî 1. cilt bkz Mevlâna Celâleddin.
 MII : Mesnevî 2. cilt bkz Mevlâna Celâleddin.
 MT : Mantıku't-Tayr bkz. Merhan 2003.
 Adamović, Milan, *Kelile ü Dimne*, Hildesheim 1994.
 Ayan, Gönül, "Attâr, Esrârname'si ve Mevlâna", *II. Milletlerarası Mevlâna Kongresi, Tebliğler*, Konya 1990.
 Beydeba, *Kelile ve Dimne*, Çev. Selâhaddin Alpay, İstanbul 1990.
 Kocatürk, Saadeddin, *Gülşehrî ve Felek-Nâme*, Ankara 1982.
 Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali için <http://www.diyaret.gov.tr/kuran/> (2002).

- Levend, Agâh Sırrı, *Gülşehrî, Mantıqu-t-Tayr, Tıpkıbasım*, Ankara 1957.
- Merhan, Aziz, "Ahi Evran ve Şair Gülşehrî", *Ahilik Araştırmaları Dergisi (AHAD)*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2004.
- Merhan, Aziz, *Die 'Vogelgespräche' Gülşehrîs und die Anfänge der türkischen Literatur*, Göttingen 2003.
- Mevlâna Celâleddin, *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*, Terceme ve Şerheden Abdülbâki Gölpınarlı, VI cilt, İstanbul 1981.
- Yeniterzi, Emine, *Mevlâna Celâleddin Rûmî*, Ankara 1997.